หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน

ประวัติศาสตร์

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง
ผศ. ดร.ธีระ นุชเปี่ยม
ธีรพร พรหมมาศ
พิมพ์อุมา ธัญธนกุล
ทัศนีพร วิศาลสุวรรณกร

ผู้ตรวจ
รศ.พวงเพชร สุวัฒนกวีกุล
ผศ.ดร.ชัยฤทธิ์ ศิลาเดช
คึกฤทธิ์ บุษบา

บรรณาธิการ
ศ.ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน

ประวัติศาสตร์

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
ธีระ นุชเปี่ยม.
หนังสือเรียน ประวัติศาสตร์ ม.๓--กรุงเทพฯ : แม็คเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๕๖.
๒๐๙ หน้า
๑. ประวัติศาสตร์--การศึกษาและการสอน (มัธยมศึกษา).
I. ธีรพร พรหมมาศ,ผู้แต่งร่วม. II. ชื่อเรื่อง.

๙๐๐
ISBN ๙๗๙-๖๑๖-๒๗๙-๒๙๗-๑

สงวนลิขสิทธิ์ : กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙
สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย ห้ามลอกเลียน ไม่ว่ากระเป็น
ส่วนหนึ่งส่วนใดของหนังสือเล่มนี้ นอกจากจะได้รับอนุญาต
เป็นลายลักษณ์อักษร

จัดพิมพ์และจำหน่ายโดย
IMACEDUCATION

ส่งธนาณัติสั่งจ่าย ไปรษณีย์ลาดพร้าว
ในนาม บริษัท แม็คเอ็ดดูเคชั่น จำกัด
เลขที่ ๙/๑๙ อาคารแม็ค ซอยลาดพร้าว ๑๘ ถนนลาดพร้าว
แขวงจันทรเกษม เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐
☎ ๐-๒๙๖๔-๒๐๒๒-๑๗ โทรสาร ๐-๒๙๖๔-๒๐๒๔
E-mail : www.MACeducation.com

พิมพ์ที่ : บริษัท ซี.วี.แอล.การพิมพ์ จำกัด

คำนำ

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน ประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เรียบเรียงขึ้นตรงตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ที่สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการระบุไว้ทั้งหมด

หนังสือเล่มนี้จะแบ่งเนื้อหาออกเป็นหน่วยการเรียนรู้ ประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ครอบครัว และท้องถิ่นด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ใช้ศึกษาประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์ กรณีศึกษาเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์โดยวิธีการทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ เหตุการณ์สำคัญสมัยรัตนโกสินทร์ที่มีผลต่อการพัฒนาชาติไทย บทบาทของไทยตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองต่อสังคมโลก บทบาทของพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีต่อความมั่นคงและความเจริญรุ่งเรืองของชาติไทย การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาและบุคคลสำคัญสมัยรัตนโกสินทร์ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของภูมิภาคต่างๆ ของโลก และอิทธิพลของอารยธรรมตะวันตกที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก

คณะผู้เรียบเรียงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน ประวัติศาสตร์เล่มนี้จะช่วยอำนวยความสะดวกให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ ช่วยให้ผู้เรียนได้รับสาระความรู้ที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต รวมทั้งสัมฤทธิผลทางการศึกษาตามที่หลักสูตรกำหนดไว้ได้เป็นอย่างดี

คณะผู้เรียบเรียง

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน ประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ตรงตามสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ ดังนี้

สาระการเรียนรู้	มาตรฐานการเรียนรู้
สาระที่ ๔ ประวัติศาสตร์	ส ๔.๑ เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ อย่างเป็นระบบ
	ส ๔.๒ เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบันในด้านความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญและสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น
	ส ๔.๓ เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรัก ความภูมิใจ และธำรงความเป็นไทย

สารบัญ

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ วิธีการทางประวัติศาสตร์ในการศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ๑

ตรงตามมาตรฐาน ส ๔.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑, ๒

๑. การศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ครอบครัว และท้องถิ่น ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ ๒
- ๑.๑ วิธีการทางประวัติศาสตร์ ๒
- ๑.๒ ข้อจำกัดของการศึกษาทางประวัติศาสตร์ ๕
- ๑.๓ ประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ ๖

๒. หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ใช้ศึกษาประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์ ๗

๓. กรณีศึกษาวิเคราะห์เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ ๑๓

คำถามท้ายหน่วย ๑๖

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ๑๗

ตรงตามมาตรฐาน ส ๔.๓ ตัวชี้วัดข้อ ๑, ๒, ๓

๑. การสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี ๑๙
- ๑.๑ สาเหตุสำคัญของการย้ายราชธานี ๑๙
- ๑.๒ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงและความเจริญรุ่งเรืองในสมัยรัตนโกสินทร์ ๒๒

๒. พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ในสมัยรัตนโกสินทร์ ๒๔
- ๒.๑ ด้านการเมืองการปกครอง ๒๔
- ๒.๒ ด้านเศรษฐกิจ ๔๖
- ๒.๓ ด้านสังคม ๕๖
- ๒.๔ ด้านศิลปวัฒนธรรม ๖๔
- ๒.๕ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ๗๑

๓. บทบาทของพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีต่อความมั่นคง
และความเจริญรุ่งเรืองของชาติ ๘๓
คำถามท้ายหน่วย ๘๙

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ๙๐

ตรงตามมาตรฐาน ส ๔.๓ ตัวชี้วัดข้อ ๓

๑. การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย ๙๑
๑.๑ ความหมายของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย ๙๑
๑.๒ ปัจจัยพื้นฐานที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย ๙๒
๑.๓ ประเภทและสาขาของภูมิปัญญาไทย ๙๒
๒. ภูมิปัญญาสมัยรัตนโกสินทร์ ๙๖
คำถามท้ายหน่วย ๑๑๐

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔ ภูมิภาคของโลกกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ๑๑๑

ตรงตามมาตรฐาน ส ๔.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๑

๑. พัฒนาการของภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก ๑๑๒
๑.๑ ทวีปยุโรป ๑๑๒
๑.๒ ทวีปอเมริกาเหนือ ๑๒๙
๑.๓ ทวีปอเมริกาใต้ ๑๔๐
๑.๔ ทวีปแอฟริกา ๑๔๙
๑.๕ ทวีปออสเตรเลียและโอเชียเนีย ๑๕๕
๒. อิทธิพลของอารยธรรมตะวันตกที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก ๑๗๒
คำถามท้ายหน่วย ๑๗๕

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕ ความขัดแย้งและความร่วมมือของโลกในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ถึงปัจจุบัน ๑๗๖

ตรงตามมาตรฐาน ส ๔.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๒

๑. ความขัดแย้งในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ๑๗๗
๑.๑ สงครามโลกครั้งที่ ๑ ๑๗๗
๑.๒ สงครามโลกครั้งที่ ๒ ๑๘๐
๑.๓ สงครามเย็น ๑๘๙
๒. ความร่วมมือในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ๑๙๙
๒.๑ สันนิบาตชาติ ๑๙๙
๒.๒ สหประชาชาติ ๑๙๐
คำถามท้ายหน่วย ๑๙๔
บรรณานุกรม ๑๙๕
ดัชนี ๑๙๘

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑

วิธีการทางประวัติศาสตร์ ในการศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์

วิธีการทางประวัติศาสตร์ในการศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์

๑. การศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ครอบครัว และท้องถิ่นด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ (มฐ. ส ๔.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๒)

๒. หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ใช้ศึกษาประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์ (มฐ. ส ๔.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๒)

๓. กรณีศึกษาวิเคราะห์เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (มฐ. ส ๔.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑)

ตัวชี้วัดชั้นปี

๑. วิเคราะห์เรื่องราวเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ได้อย่างมีเหตุผลตามวิธีการทางประวัติศาสตร์ (มฐ. ส ๔.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑)

๒. ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ในการศึกษาเรื่องราวต่างๆ ที่ตนสนใจ (มฐ. ส ๔.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๒)

๑. การศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ครอบครัว และท้องถิ่นด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์

วิธีการทางประวัติศาสตร์ เป็นวิธีการที่นักประวัติศาสตร์ใช้ศึกษาค้นคว้าเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นในอดีต โดยการใช้หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้นมาศึกษาและวิเคราะห์อย่างเป็นขั้นตอนที่มีระบบ ทั้งนี้ก็เพื่อมาอธิบายว่าเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นเนื่องจากปัจจัยใด และดำเนินต่อไปจนถึงสิ้นสุดลงอย่างไร ตลอดจนรวมไปถึงผลกระทบของเหตุการณ์นั้นที่ส่งผลในเวลาต่อมา

๑.๑ วิธีการทางประวัติศาสตร์

วิธีการทางประวัติศาสตร์มีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ เพราะเป็นการวิจัยเอกสารและหลักฐานอื่นๆ ที่เป็นร่องรอยจากอดีต เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ใหม่บนพื้นฐานของการวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมมาอย่างเป็นระบบและมีเหตุผล โดยไม่นำความคิดในปัจจุบันไปตัดสินอดีต

วิธีการทางประวัติศาสตร์ ประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ ๕ ขั้นตอน ดังนี้

๑. **การกำหนดเรื่องที่จะศึกษา** เป็นการตั้งประเด็นคำถามที่ต้องการศึกษาเรื่องราวประวัติศาสตร์ที่ตนเองมีความสนใจ ช่วยให้มีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนในการศึกษา ในขั้นตอนนี้เราต้องตั้งคำถามเกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่ต้องการทราบ ได้แก่ ใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ ซึ่งคำถามที่ตั้งขึ้นต้องเป็นคำถามที่ตอบได้และเป็นคำถามที่นำไปสู่การค้นคว้าที่ลึกซึ้ง หรือเป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ การตอบคำถามเหล่านี้จะช่วยให้สามารถกำหนดประเด็นศึกษาได้เหมาะสม ไม่แคบหรือกว้างเกินไป และยังเป็นแนวทางในการค้นหาหลักฐานด้วย เช่น หากต้องการรู้เรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นมาของโรงเรียน ต้องมีการศึกษาเพื่อรวบรวมหลักฐานข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์มาประกอบ

ใคร นักเรียนต้องคำนึงถึงบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโรงเรียน เช่น ครู ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ ศิษย์เก่า เป็นต้น

ทำอะไร หมายถึง การอธิบายถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น วันสถาปนาโรงเรียน รางวัลที่โรงเรียนได้รับ หรือกิจกรรมสำคัญของโรงเรียน เป็นต้น

ที่ไหน หมายถึง สถานที่เกิดขึ้นของเหตุการณ์ เช่น สถานที่ตั้งของโรงเรียน เจ้าของรางวัลที่โรงเรียนได้รับมา หรือสถานที่จัดกิจกรรมสำคัญในโรงเรียน เป็นต้น

เมื่อไหร่ หมายถึง ช่วงระยะเวลาของการเกิดขึ้นของเหตุการณ์ เพื่อจะได้กำหนดขอบเขตของเรื่องที่ต้องศึกษา เช่น ในช่วงปีที่มีการตั้งโรงเรียน ปีที่โรงเรียนได้รับรางวัลหรือวันที่มีการจัดกิจกรรมสำคัญในโรงเรียน เป็นต้น

ทำไม เป็นคำถามที่มีความสำคัญเพื่อนำมาใช้วิเคราะห์ถึงเรื่องราวที่ต้องการศึกษา เช่น การตั้งคำถามว่าทำไมจึงเกิดการตั้งโรงเรียนขึ้นที่นี่และทำไมต้องเป็นปีนี้ เพื่อหาเหตุผลอธิบายถึงความสำคัญของช่วงเวลา เหตุการณ์ และบุคคลที่เกี่ยวข้อง

๒. การรวบรวมหลักฐาน เมื่อกำหนดหัวข้อที่ใช้ในการศึกษาแล้ว ขั้นตอนต่อมา คือ ต้องรวบรวมหลักฐานทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา ทั้งหลักฐานชั้นต้นและหลักฐานชั้นรองเพื่อใช้อธิบายเรื่องราว เช่น หากต้องการรู้เรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นมาของโรงเรียน เราต้องหาหลักฐาน เช่น หนังสือประวัติโรงเรียน ทำเนียบครู แผนที่โรงเรียน ภาพถ่าย รางวัลที่โรงเรียนได้รับ การสัมภาษณ์ศิษย์เก่า นักเรียนปัจจุบัน ซึ่งหลักฐานเหล่านี้จะช่วยให้เข้าใจถึงประวัติความเป็นมาของโรงเรียนมากขึ้น

๓. การประเมินคุณค่าของหลักฐาน เป็นขั้นตอนการตรวจสอบหลักฐานและข้อมูลในหลักฐานนั้นว่ามีความน่าเชื่อถือหรือไม่ เพียงใด ด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อประเมินคุณค่าของหลักฐาน เรียกว่า **การวิพากษ์หลักฐาน** ซึ่งแบ่งได้ ๒ วิธี คือ **การวิพากษ์ภายนอกหรือการวิพากษ์หลักฐาน** คือ การตรวจสอบและพิจารณาคุณค่าของหลักฐานว่าเป็นของจริงหรือของปลอม ชำรุดหรือไม่ อายุของหลักฐาน ผู้สร้างหลักฐานมีความเป็นมาอย่างไร คัดลอกมาถูกต้องหรือไม่ สภาพแวดล้อมของหลักฐานอื่นๆ เป็นอย่างไร ส่วน **การวิพากษ์ภายในหรือการวิพากษ์ข้อมูล** คือ การตรวจสอบความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือของข้อมูล ว่ามีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เพียงใด เนื้อหาสอดคล้องกับข้อมูลในหลักฐานอื่นหรือไม่

๔. การตีความหลักฐาน คือ การนำหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ประเมินคุณค่าแล้วมาพิจารณาศึกษาความหมายในหลักฐานว่าผู้สร้างหลักฐานมีเจตนาแอบแฝงหรือไม่ อย่างไร ในการตีความหลักฐานนักประวัติศาสตร์ต้องพยายามทำความเข้าใจความหมาย ความคิด ความเชื่อ สภาพแวดล้อมของผู้เขียนและสังคมในยุคนั้นมาประกอบ นอกจากนั้นก็ต้องนำความรู้จากหลากหลายสาขาวิชาเข้ามาช่วย เช่น ศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง เป็นต้น ที่สำคัญ คือ ต้องมีใจเป็นกลาง ไม่มีอคติ เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด

๕. การนำเสนอข้อมูล เป็นขั้นตอนสุดท้าย โดยนำข้อมูลที่ได้จากหลักฐานที่ผ่านการวิพากษ์ทั้งภายนอกและภายในแล้ว มาเรียบเรียงเป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โดยมีพื้นฐานอยู่บนข้อมูลจากหลักฐานที่มีอยู่ในขณะนั้น เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์มานำเสนอสู่สาธารณะ เช่น การเขียนรายงาน การนำเสนอหน้าชั้นเรียน การจัดทำบอร์ดนิทรรศการ เป็นต้น การนำเสนอข้อมูลเช่นนี้นำไปสู่การสร้างแนวความคิดใหม่หรือการสร้างองค์ความรู้ใหม่ทางประวัติศาสตร์

ตัวอย่างการใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ในการศึกษาเรื่องราวของตนเองและครอบครัว

นอกจากเราจะใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาใช้ในการสืบค้นเหตุการณ์สำคัญของชาติแล้ว เราสามารถนำวิธีการทางประวัติศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในการสืบค้นเรื่องราวของตนเอง ครอบครัว ชุมชน และท้องถิ่น ตัวอย่างการใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ในการศึกษาเรื่องราวของตนเองและครอบครัว ดังนี้

๑. การกำหนดเรื่องที่จะศึกษา เช่น หากนักเรียนต้องการรู้ว่าวงศ์ตระกูลของตนเองมีความเป็นมาอย่างไร หรือมาจากที่ไหน นักเรียนอาจตั้งประเด็นหัวข้อว่า "บรรพบุรุษของฉันเป็นใคร" "วงศ์ตระกูลของฉันมาจากไหน" เป็นต้น

๒. การรวบรวมหลักฐาน หากเราต้องการศึกษาว่าบรรพบุรุษเรามาจากไหน เราจะต้องพิจารณาว่ามีข้อมูลหลักฐานและแหล่งหลักฐานอยู่ที่ไหนบ้าง การรวบรวมหลักฐานที่เกี่ยวข้องทำได้หลายวิธี เช่น การสัมภาษณ์พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ญาติพี่น้อง ผู้ใกล้ชิดคนอื่นๆ หาภาพถ่ายของครอบครัว ทั้งในสมัยปู่ย่า ตายาย หนังสืออัตชีวประวัติ หนังสืองานศพ หรือสมุดบันทึกประจำวัน เป็นต้น

๓. การประเมินคุณค่าของหลักฐาน เป็นการประเมินที่มุ่งพิสูจน์ความน่าเชื่อถือของหลักฐานต่างๆ เช่น การสัมภาษณ์หรือการบอกเล่าของบุคคลในครอบครัวซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเหตุการณ์มากที่สุด เช่น พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย หากเราสัมภาษณ์พ่อแม่ พ่อแม่ก็จะรู้เรื่องราวเกี่ยวกับปู่ย่า ตายายในขณะที่มีชีวิตอยู่ หากเราสัมภาษณ์ปู่ย่า ตายาย เกี่ยวกับบรรพบุรุษซึ่งเป็นพ่อแม่ของปู่ย่า ตายาย เราก็จะได้ข้อมูลเกี่ยวกับบรรพบุรุษที่ไกลตัวเราออกไป นอกจากนี้การสัมภาษณ์เราต้องคำนึงถึงมุมมองแต่ละบุคคลที่แตกต่างกัน แม้ว่าจะกล่าวถึงเรื่องเดียวกันหรือบุคคลเดียวกัน เช่น หากเราถามเรื่องราวของแม่กับยาย ยายก็จะเล่าเรื่องราวต่างๆ ของแม่ในมุมมองที่ยาย (แม่ของแม่) มีต่อลูกสาว ซึ่งมุมมองนั้นๆ ก็จะเกิดจากความสัมพันธ์ของแต่ละบุคคลภายในครอบครัว และในการสัมภาษณ์ในแต่ละครั้งเราควรคำนึงถึงความพร้อมของผู้ให้สัมภาษณ์ ไม่ว่าจะเป็นสุขภาพ อายุ ซึ่งมีผลต่อความทรงจำ และในการสัมภาษณ์นั้นต้องตั้งคำถามให้ชัดเจน มีการบันทึกเสียงขณะสัมภาษณ์และจดบันทึกอย่างละเอียด

กรณีศึกษาจากหนังสืออัตชีวประวัติ หนังสืองานศพ หากพิจารณาข้อมูลตามตัวอักษรจะพบว่าผู้เขียนแต่ละคนจะบอกเล่าเรื่องราวของบุคคลที่เราต้องการสืบค้นอย่างไร แต่หากพิจารณาความหมายที่แท้จริงของข้อมูลจะพบว่าผู้เขียนแต่ละคนจะถ่ายทอดเรื่องราวของบุคคลนั้นตามทัศนคติและมุมมองของผู้เขียนเอง โดยเฉพาะในหนังสืองานศพที่ผู้เขียนจะเขียนคำไว้อาลัย เฉพาะด้านดีและยกย่องผู้ที่เสียชีวิตไปแล้ว

๔. **การตีความหลักฐาน** เช่น เมื่อเราสัมภาษณ์ใครแล้วมีการบันทึก เราต้องพยายามตีความตามตัวอักษรที่บันทึกว่าผู้ให้สัมภาษณ์นั้นเล่าเรื่องราวเกี่ยวข้องกับอะไร มีข้อมูลที่เกี่ยวข้องบรรพบุรุษของเราคือใคร หรือภูมิลำเนาของบรรพบุรุษเราว่ามาจากไหน แล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์หรือข้อมูลจากหนังสือที่เกี่ยวข้องมาเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน เพื่ออธิบายประเด็นคำถามที่เราต้องศึกษา

๕. **การนำเสนอข้อมูล** เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียงเพื่อนำเสนอ ซึ่งเราอาจนำเสนอในรูปแบบของแผนภาพต้นไม้ (Tree Diagram) เพื่อแสดงความสัมพันธ์และลำดับครอบครัวของเราตั้งแต่บรรพบุรุษจนกระทั่งถึงตัวเรา พร้อมคำบรรยายสั้นๆ ถึงความเป็นมาของบรรพบุรุษของเรา ภูมิลำเนาเดิม การย้ายถิ่นฐาน จนกระทั่งมีการตั้งรกรากมาจนถึงปัจจุบัน

๑.๒ ข้อจำกัดของการศึกษาทางประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์ คือ การศึกษาเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตและวิธีการสืบค้นอย่างเป็นระบบ จึงจะได้ความจริงหรือใกล้ความจริงในอดีตมากที่สุด ทำให้มีข้อจำกัดหลายด้าน เช่น

๑. การศึกษาประวัติศาสตร์ให้ความสำคัญกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา เพื่อที่จะนำมาอธิบายเรื่องราวในอดีต ซึ่งยิ่งระยะเวลายาวนานเท่าใด หลักฐานที่เกี่ยวข้องยิ่งน้อยลง หากไม่มีหลักฐานเพียงพอ ก็ไม่สามารถอธิบายเรื่องราวในอดีตได้ ดังนั้นเรื่องราวที่ปรากฏในประวัติศาสตร์จึงไม่ใช่อดีตของสังคมมนุษย์ทั้งหมด แต่เป็นเรื่องราวในอดีตที่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ปรากฏเท่านั้น

๒. การสืบค้นเรื่องราวในอดีต จำเป็นที่จะต้องรวบรวมหลักฐานที่เกี่ยวข้องให้ครบถ้วน ถ้าหลักฐานมีน้อย ไม่เพียงพอ จะทำให้การทำความเข้าใจอดีตอาจผิดพลาดได้

๓. หลักฐานทางประวัติศาสตร์ไม่ว่าประเภทใด อาจให้ข้อเท็จจริงที่คลาดเคลื่อนได้ ดังนั้นจึงต้องวิเคราะห์ ตรวจสอบ และประเมินค่าหลักฐานให้ชัดเจนก่อนนำไปใช้อธิบายอดีตของสังคมมนุษย์

๔. การไม่เข้าถึงหลักฐาน เช่น สูญหาย อ่านไม่ออก หรือเข้าใจผิด ก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่พบ จึงต้องตรวจสอบข้อมูลจากหลายแหล่ง และอาจขอความช่วยเหลือจากผู้รู้ในศาสตร์นั้นๆ

๔. การตีความหลักฐาน ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดจากผู้ศึกษาที่มีความรู้ไม่เพียงพอทำให้เข้าใจคลาดเคลื่อนหรือไม่ครอบคลุมประเด็นที่ต้องการ

๕. การมีอคติของผู้ศึกษา คือ การนำความคิดของคนปัจจุบันไปอธิบายเหตุการณ์ในอดีต หรือการอธิบายเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง โดยละเลยหลักฐานของฝ่ายตรงกันข้าม ล้วนส่งผลให้ประวัติศาสตร์คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง

๑.๓ ประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์

การศึกษาประวัติศาสตร์โดยการนำวิธีการทางประวัติศาสตร์มาใช้มีความสำคัญและมีประโยชน์สำหรับผู้ศึกษาประวัติศาสตร์และสังคม ดังนี้

๑. **ผู้ศึกษา** การศึกษาประวัติศาสตร์โดยการนำวิธีการทางประวัติศาสตร์มาใช้มีความสำคัญและมีประโยชน์สำหรับผู้ศึกษา เพราะช่วยฝึกฝนให้ผู้ศึกษามีทักษะในการวิเคราะห์ ไต่สวน และแก้ปัญหา โดยเฉพาะการใช้เหตุผลในการค้นหาสาเหตุของปัญหา ตลอดจนการสร้างคุณลักษณะของผู้ศึกษาให้ยึดมั่นในความเป็นกลาง ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการศึกษาศาสตร์อื่นๆ รวมทั้งการทำงานและการดำเนินชีวิตในปัจจุบันเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงได้

๒. **สังคม** การศึกษาประวัติศาสตร์เป็นสิ่งจำเป็นต่อมนุษย์ในทุกสังคม เพราะทำให้มนุษย์รู้จักอดีตหรือรู้จักความเป็นมาของตนเองและชาติพันธุ์ รวมทั้งยังช่วยอธิบายว่าเกิดอะไรขึ้นในอดีต และสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมีผลกระทบต่อเนื่องมาถึงปัจจุบันและอนาคตอย่างไร ซึ่งการศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับอดีตจำเป็นต้องใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ เพราะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตนั้นส่วนใหญ่ห่างไกลจากปัจจุบัน อาจไม่มีใครตอบได้ว่าข้อเท็จจริงที่ถูกต้องคืออะไร ดังนั้นการศึกษาประวัติศาสตร์ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์จึงเป็นกระบวนการในการศึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของหลักฐานและนำไปใช้ได้อย่างถูกต้อง

กิจกรรมตรวจสอบความเข้าใจ ๑

๑. นักเรียนแบ่งกลุ่มศึกษาประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นตนเองตามขั้นตอนของวิธีการทางประวัติศาสตร์ โดยบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นของตนเองลงในกระดาษ แล้วนำมาติดแสดงที่ป้ายนิเทศในชั้นเรียน
๒. นักเรียนร่วมกันแสดงความคิดเห็น โดยครูตั้งคำถามกับนักเรียนว่าสามารถนำวิธีการทางประวัติศาสตร์ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในเรื่องใดบ้าง

๒ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ใช้ศึกษาประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์

การใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ศึกษาวิเคราะห์เรื่องราวหรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ต้องใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือสำคัญในการสืบค้นอดีต ซึ่งหลักฐานทางประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์มีอยู่เป็นจำนวนมากและมีหลายประเภท ดังนั้นก่อนที่จะนำหลักฐานต่างๆ เหล่านี้ไปใช้ในการวิเคราะห์เหตุการณ์ เราจะต้องมีความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับหลักฐานเหล่านี้เสียก่อน

๑. **หลักฐานชั้นต้น** หมายถึง หลักฐานที่ผู้มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ได้จัดทำขึ้น หรือหลักฐานที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับเหตุการณ์นั้น ปัจจุบันหลักฐานประเภทนี้มีการตีพิมพ์เผยแพร่แล้วเป็นจำนวนมาก ทำให้สะดวกต่อการศึกษา

๒. **หลักฐานชั้นรอง** หมายถึง หลักฐานที่สร้างหรือจัดทำขึ้นภายหลังเหตุการณ์ ส่วนใหญ่มักเป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่มีผู้เรียบเรียงขึ้นโดยรวบรวมจากหลักฐานชั้นต้น ซึ่งหลักฐานประเภทนี้ในสมัยรัตนโกสินทร์มีอยู่เป็นจำนวนมาก

หลักฐานชั้นรองมีประโยชน์มากสำหรับการศึกษาค้นคว้าเพื่อทำความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่ต้องการจะศึกษา คือ หลักฐานประเภทผลงานการศึกษาค้นคว้าที่มีผู้จัดทำไว้รวมทั้งที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่แล้ว เช่น รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือ บทความ และรายงานในลักษณะของการวิเคราะห์ข่าวหรือเหตุการณ์ในสื่อต่างๆ นอกจากนั้นอารมณ์ของผู้คนและบรรยากาศโดยทั่วไปของยุคสมัยที่เกิดเหตุการณ์นั้นๆ ก็ยังอาจจะสะท้อนอยู่ในผลงานทางวรรณกรรม เช่น กวีนิพนธ์ นวนิยาย เรื่องสั้น บทเพลง ละครของยุคสมัยนั้นๆ ด้วย สิ่งต่างๆ เหล่านี้สามารถจะนำมาใช้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้ทั้งสิ้น หากมีวิธีการนำมาใช้อย่างเหมาะสม

การจะกำหนดว่าเอกสารใดเป็นหลักฐานชั้นต้นหรือหลักฐานชั้นรองอาจจะขึ้นอยู่กับลักษณะการนำมาใช้โดยผู้ศึกษาด้วย เช่น หนังสือ **ไทยรบพม่า** ถือว่าเป็นหลักฐานชั้นรองในแง่ของการให้ "ข้อเท็จจริง" เกี่ยวกับสงครามระหว่างไทยและพม่า แต่หากเราต้องการจะศึกษาว่าพระนิพนธ์เรื่องนี้สะท้อนทัศนคติของราชสำนักรัตนโกสินทร์ต่อเรื่องนี้อย่างไร เอกสารชิ้นนี้ก็จัดเป็นหลักฐานชั้นต้น

การศึกษาเรื่องราวในอดีตที่เรียกว่าประวัติศาสตร์ร่วมสมัย เช่น "การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕" "เหตุการณ์วันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖" หรือ "เหตุการณ์พฤษภาทมิฬเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕" มักต้องอาศัยหลักฐานร่วมสมัยกับเหตุการณ์นั้นๆ เช่น รายงานข่าว หนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ บันทึกหรือรายงานของทางราชการ (เช่น รายงานการ

สอบสวนของตำรวจ) คำให้การของผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ (เช่น ผู้ที่ถูกจับกุม ผู้ที่ได้รับบาดเจ็บ เป็นต้น) ภาพถ่ายหรือวีดิทัศน์ที่มีผู้ถ่ายหรือบันทึกไว้ ไม่ว่าจะโดยทางราชการหรือเอกชนก็ตาม บันทึกความทรงจำ (ที่จัดทำขึ้นภายหลัง) ของผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้อยู่ร่วมในเหตุการณ์ รายงานการศึกษาค้นคว้าโดยนักวิชาการ เป็นต้น

ดังนั้นหลักฐานใดเป็นหลักฐานชั้นต้นหรือหลักฐานชั้นรอง ความสำคัญอยู่ที่ว่าในการใช้หลักฐานทุกชนิดหรือทุกชิ้น ผู้ศึกษาจะต้องใช้วิจารณญาณและมีวิธีการที่จะประเมินชั่งน้ำหนักความน่าเชื่อถือทุกกรณี เพราะหลักฐานเช่นคำให้การหรือคำสัมภาษณ์ของผู้อยู่ในเหตุการณ์มิได้มีหลักประกันว่าจะถูกต้องหรือเชื่อถือได้ในทุกกรณี เพราะแต่ละคนอาจจะพูดจากอคติ ผลประโยชน์ หรือจุดยืนทางความคิดของตนเป็นหลักก็ได้

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้แก่

๑. **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์** เป็นการเรียบเรียงเหตุการณ์จากเอกสารของแต่ละรัชกาล ตั้งแต่ปีแรกที่เสด็จขึ้นครองราชย์จนถึงปีสวรรคตของแต่ละรัชกาล โดยพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๑-๔ เรียบเรียงโดยเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการตรวจสอบและชำระใหม่หลายครั้ง โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และกรมศิลปากร วิธีการเรียบเรียงพระราชพงศาวดารจะเป็นการลำดับเหตุการณ์สำคัญในแต่ละปี

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ

๒. **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕** เรียบเรียงโดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ วิธีการนิพนธ์เรียบเรียงขึ้นเป็นตอนๆ รวม ๑๒ ตอน ซึ่งนิพนธ์ค้างไว้เพียงต้นรัชกาล

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕

๓. **หนังสือชุดประชุมพงศาวดาร** เป็นหนังสือซึ่งตีพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์เรื่องต่างๆ ของไทย ทั้งเอกสารในประเทศและเอกสารที่แปลจากภาษาต่างประเทศ โดยหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร เป็นผู้อนุญาตให้จัดพิมพ์ในวาระต่างๆ มีทั้งหมด ๔๑ ภาค ที่สำคัญได้แก่ พงศาวดารของเมืองต่างๆ และจดหมายเหตุเรื่องความสัมพันธ์กับประเทศตะวันตก เช่น **ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๑** "จดหมายเหตุเรื่องมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาประเทศสยาม (แต่งโดย หมอ ดี บี บรัดเลย์, แปลโดย ปวน อินทุวงศ์)" **ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๒** "ทูตฝรั่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์" **ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖** "ไทยรบพม่าครั้งกรุงเก่า พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ" **ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๗** "ตำนานเรื่องเลิกหวยแลบ่อนเบี้ยในกรุงสยาม พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ" **ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๙** "จดหมายเหตุหอสาดราดม (พ.ศ. ๒๔๐๓) จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๔ เสด็จทอดพระเนตรสุริยุปราคาที่หว้ากอ (พ.ศ. ๒๔๑๑) และจดหมายเหตุเซอร์ แฮรี ออด เจ้าเมืองสิงคโปร์เข้าเฝ้ารัชกาลที่ ๔ ที่หว้ากอ (พ.ศ. ๒๔๑๑)" เป็นต้น

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๒
"ทูตฝรั่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์"

๔. **ประชุมหมายรับสั่งสมัยรัตนโกสินทร์ (ภาคที่ ๒-๔ รัชกาลที่ ๑-๓)** จัดพิมพ์โดยสำนักนายกรัฐมนตรี เป็นหมายรับสั่งข้อราชการต่างๆ โดยเฉพาะการเตรียมการสำหรับงานพระราชพิธีต่างๆ เช่น พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ การต้อนรับแขกเมืองและเจ้าประเทศราช เป็นต้น

๕. **จดหมายเหตุ** เป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ เพราะเป็นบันทึกเหตุการณ์ในแต่ละรัชกาลอย่างละเอียด โดยเฉพาะข้อราชการในการบริหารบ้านเมือง การติดต่อกับส่วนราชการต่างๆ และการติดต่อกับต่างประเทศ รวมถึงพระราชกรณียกิจที่สำคัญ เช่น จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๑-๓ (กรุงรัตนโกสินทร์) จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน
ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๖. **บันทึกความทรงจำ** เป็นหลักฐานที่บันทึกขึ้นเพื่อเล่าถึงเหตุการณ์ในอดีตหรือเป็นการเตือนความทรงจำ ทำให้ผู้อ่านบันทึกเหล่านี้ได้รับความรู้สึกเหมือนอยู่ในเหตุการณ์ที่กำลังบอกเล่า เช่น **จดหมายเหตุกรมหลวงหรินทรเทวี** พระนิพนธ์ในพระน้องนางเธอในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ซึ่งเล่าเหตุการณ์ตั้งแต่การเสียกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. ๒๓๑๐ จนถึงปีสิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. ๒๓๘๑ **ความทรงจำ** พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งเล่าชีวประวัติของพระองค์ท่านตั้งแต่ประสูติผสมผสานไปกับเรื่องเหตุการณ์บ้านเมืองและเรื่องอื่นๆ **ฟื้นความหลัง** ของพระยาอนุมานราชธน เป็นต้น

ความทรงจำ พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

๗. **กฎหมายตราสามดวง ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ และราชกิจจานุเบกษา** เป็นข้อกฎหมายที่ใช้ปกครองบ้านเมือง ซึ่งให้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงสร้างทางการเมืองการปกครอง สะท้อนข้อมูลทางประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรม เช่น **กฎหมายตราสามดวง** เป็นกฎหมายที่ใช้มาตั้งแต่สมัยอยุธยาและได้รับการชำระใหม่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และใช้มาจนถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว **ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ และราชกิจจานุเบกษา** เป็นพระราชกฤษฎีกาหรือพระราชบัญญัติประจำรัชกาลที่ ๔ ที่ให้ราษฎรยึดถือปฏิบัติ นอกจากนี้ยังให้ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารกิจการบ้านเมือง เศรษฐกิจ สังคม และกิจการต่างประเทศ

ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔

๘. **พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลต่าง ๆ** โดยเฉพาะรัชกาลที่ ๔-๗ เป็นหลักฐานที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับข้อราชการ แนวพระราชดำริ และพระราโชบายในกิจการต่างๆ เช่น พระราชหัตถเลขาประกาศแบ่งเมืองในพระราชอาณาเขต ร.ศ. ๑๑๐ พระราชหัตถเลขาและพระราชปรารภเกี่ยวกับการเลิกการพนันเล่นหวย ร.ศ. ๑๒๒ พระราชหัตถเลขาเรื่องการสุขาภิบาล ร.ศ. ๑๒๗ เป็นต้น

พระราชหัตถเลขาในรัชกาลที่ ๕

๙. **วรรณกรรม** เป็นงานเขียนที่สะท้อนสภาพความเป็นอยู่ของผู้คนในแต่ละยุคสมัย ผ่านจินตนาการของผู้เขียน มีทั้งประเภทร้อยแก้ว ร้อยกรอง และนวนิยาย เช่น ขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี เงาะป่า พระราชพิธีสิบสองเดือน เป็นต้น

> พระราชพิธี ๑๒ เดือน คือ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) เป็นการอธิบายถึงพระราชพิธีต่างๆ ที่ทำเป็นประจำในแต่ละเดือน เป็นพิธีที่เกิดขึ้นในสมัยโบราณและสมัยที่ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้น รวมถึงการแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือเลิกพิธี
>
> ***ตัวอย่าง*** พระราชพิธีลอยพระประทีป
>
> *"การลอยพระประทีปลอยกระทงนี้ เป็นนักขัตฤกษ์ที่รื่นเริงทั่วไปของชนทั้งปวงทั่วไป ไม่เฉพาะแต่การหลวง แต่จะนับว่าเป็นพระราชพิธีอย่างใดก็ไม่ได้ ด้วยไม่ได้มีพิธีสงฆ์พิธีพราหมณ์อันใดเกี่ยวข้อง เนื่องในการลอยพระประทีปนั้น เว้นไว้แต่จะเข้าใจว่าตรงกับคำว่าลอยโคม ลงน้ำเช่นกล่าวมาแล้ว แต่ควรนับว่าเป็นราชประเพณีซึ่งมีมาในแผ่นดินสยามแต่โบราณ..."*

๑๐. **หนังสือพิมพ์และวารสารร่วมสมัย** ทำให้เข้าใจสภาพเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวของสังคม เช่น **บางกอกรีคอร์เดอร์** หรือ **หนังสือจดหมายเหตุของหมอบรัดเลย์** ตีพิมพ์ใน พ.ศ. ๒๓๘๗ **ครุโณวาท** ของพระองค์เจ้าเกษมสันต์โสภาคย์ ตีพิมพ์ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๗-๒๔๑๔ มีเนื้อหาเกี่ยวกับข้อราชการ สุภาษิต โคลง กลอน กาพย์ บทละคร นิทานและการโฆษณาสินค้า **หนังสือพิมพ์คอร์ต** หรือ **คอร์ตข่าวราชการ** จัดทำขึ้นโดยเชื้อพระวงศ์หลายพระองค์ใน พ.ศ. ๒๔๑๘ เป็นต้น

หนังสือจดหมายเหตุของหมอบรัดเลย์

๑๑. **ชุมนุมพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ** มีหลายเล่มที่สำคัญ เช่น ไทยรบพม่า เทศาภิบาล ความทรงจำ นิทานโบราณคดี ลัทธิธรรมเนียมต่างๆ เป็นต้น

"นิทานโบราณคดี" พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

๑๒. **บันทึกของชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทย** เช่น เอกสารของเฮนรี เบอร์นีย์ บันทึกรายวันของเซอร์จอห์น เบาว์ริง หนังสือเรื่อง "เล่าเรื่องกรุงสยาม" ของปาลเลอร์กัวซ์

นอกจากนี้ยังมีหนังสือและบทความทางวิชาการที่ได้รับการตีพิมพ์โดยหน่วยงานต่างๆ เช่น คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สมาคมประวัติศาสตร์ในพระบรมราชูปถัมภ์ รวมถึงวารสารทางวิชาการ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ของสถาบันการศึกษาต่างๆ เป็นต้น

กิจกรรมตรวจสอบความเข้าใจ ๒

นักเรียนร่วมกันจัดทำบัญชีรายชื่อหลักฐานในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ทั้งหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรและหลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร โดยนำข้อมูลที่ได้จากการจดบันทึกมาแยกประเภทของหลักฐาน

๓. กรณีศึกษาวิเคราะห์เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์

การใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ในการศึกษาวิเคราะห์เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ มีขั้นตอนสำคัญดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การกำหนดเรื่องที่จะศึกษา ในกระบวนการวิธีการทางประวัติศาสตร์ นักเรียนต้องคำนึงถึงความสำคัญของหัวเรื่องที่จะศึกษาซึ่งมีความน่าสนใจและศึกษาได้ เช่น **เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕** เนื่องจากเป็นเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองการปกครองของไทย คือ การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

ขั้นตอนที่ ๒ การรวบรวมหลักฐาน ภายหลังการกำหนดหัวเรื่องนักเรียนต้องทำการรวบรวมหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหลักฐานชั้นต้นและหลักฐานชั้นรอง เพื่อประกอบเป็นข้อมูลในการศึกษา ทั้งนี้**หลักฐานชั้นต้น** ที่ใช้ในการศึกษาเหตุการณ์การปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๕ เช่น

ประกาศคณะราษฎร เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สามารถใช้ในการศึกษาเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕

- ***บันทึกส่วนบุคคล*** เช่น หนังสือเรื่องชีวิต ๕ แผ่นดินของข้าพเจ้า โดย ประยูร ภมรมนตรี ซึ่งมีบทบาทสำคัญในคณะราษฎร ได้บอกเล่าถึงเหตุการณ์ของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
- ***เอกสารทางราชการ*** เช่น ประกาศคณะราษฎร แถลงการณ์คณะราษฎร หนังสือกราบบังคมทูล ลงวันที่ ๒๔ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๕ พระราชบัญญัติการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕ แถลงการณ์เรื่องสมาคมคณะราษฎร

ส่วน **หลักฐานชั้นรอง** ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วารสาร บทความวรรณกรรมร่วมสมัย หนังสือและงานวิจัย เช่น เบื้องหลังการปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๕ โดย กุหลาบ สายประดิษฐ์ พระปกเกล้าฯ กับคณะราษฎร โดย สุพจน์ ด่านตระกูล

เบื้องหลังการปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๕ โดยกุหลาบ สายประดิษฐ์

ขั้นตอนที่ ๓ การประเมินคุณค่าของหลักฐาน เมื่อรวบรวมหลักฐานต่างๆ แล้ว นักเรียนต้องคัดเลือกข้อมูลที่เกี่ยวข้องเหล่านั้นเพื่อประเมินคุณค่าก่อนนำไปใช้อ้างอิง ทั้งนี้หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ มีอยู่จำนวนมาก ทั้งเป็นหลักฐานประเภทปฐมภูมิและทุติยภูมิ บางชิ้นสามารถนำข้อมูลไปใช้อ้างอิงได้เลย เช่น ข้อมูลที่ปรากฏในคำแถลงการณ์เกี่ยวกับเวลา สถานที่ ชื่อบุคคล แต่ข้อมูลบางอย่างจำเป็นต้องวิเคราะห์ตรวจสอบก่อนนำไปใช้ ดังเช่นตัวอย่าง บันทึกส่วนบุคคล ทั้งที่เป็นบันทึกของกลุ่มคณะราษฎรสายพลเรือนและสายทหาร พระบรมวงศานุวงศ์ กลุ่มขุนนางเก่า ซึ่งล้วนได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ในครั้งนั้น ซึ่งก็อาจบันทึกจากความรู้สึกร่วมต่อเหตุการณ์หรือในมุมมองของตน ดังนั้นนักเรียนจึงต้องประเมินความถูกต้องของข้อมูลอย่างรอบคอบก่อนนำมาใช้ศึกษาวิเคราะห์

ขั้นตอนที่ ๔ การตีความหลักฐาน การตีความ คือ การใช้ข้อมูลมาอธิบายประเด็นคำถามอย่างมีเหตุผล กล่าวคือ นักเรียนต้องนำข้อเท็จจริงมาคัดแยกเป็นหมวดหมู่ เพื่ออธิบายประเด็นคำถามที่ตั้งไว้ เช่น สาเหตุของการปฏิวัติ คณะผู้ก่อการปฏิวัติ เป้าหมายและอุดมการณ์ของคณะปฏิวัติ การปฏิวัติยึดอำนาจ ซึ่งนักเรียนจะได้ข้อมูลจากการศึกษาหลักฐานต่างๆ ดังนี้

- *สาเหตุของการปฏิวัติ* มักกล่าวถึงความล้มเหลวของการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ความเหลื่อมล้ำในสังคม ความไม่มั่นคงทางการเงินของประเทศ
- *คณะผู้ก่อการปฏิวัติ* คือ กลุ่มบุคคลที่ต้องการนำระบอบประชาธิปไตยมาใช้ปกครองประเทศ ประกอบด้วยกลุ่มนักศึกษาไทยในต่างประเทศและกลุ่มนายทหาร รวมเรียกว่า คณะราษฎร
- *เป้าหมายและอุดมการณ์ของคณะปฏิวัติ* คือ การเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด
- *การปฏิวัติการยึดอำนาจ* เริ่มขึ้นจากการประชุมในปลายปี พ.ศ. ๒๔๗๔ เสนอให้พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นผู้นำ และเสนอให้พระยาทรงสุรเดชเป็นผู้วางแผนการยึดอำนาจ ด้วยวิธี

ยึดอำนาจโดยฉับพลัน โดยเชิญเจ้านายและพระราชวงศ์มาไว้ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม ส่วนพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตัดสินพระทัยยอมรับข้อเสนอของคณะราษฎร

ขั้นตอนที่ ๕ การนำเสนอข้อมูล เป็นการเรียบเรียงข้อเท็จจริงที่ค้นพบได้ด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย เพื่อถ่ายทอดแก่ผู้อื่น ตัวอย่างการศึกษาเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ สรุปได้ดังนี้

"การเปลี่ยนแปลงการปกครองเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยไทยเริ่มขึ้นในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ โดยกลุ่ม "คณะราษฎร" อันเกิดจากการรวมกลุ่มของข้าราชการและนักเรียนไทย ๗ คนในฝรั่งเศสและยุโรป ภายใต้การนำของนายปรีดี พนมยงค์ (หลวงประดิษฐ์มนูธรรม) เมื่อนักเรียนกลุ่มนี้กลับมาเมืองไทยก็ได้ขยายกลุ่มสมาชิกภายในประเทศและขอให้พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นหัวหน้าผู้ก่อการ โดยหลวงประดิษฐ์มนูธรรมเป็นแกนนำฝ่ายพลเรือน หลวงพิบูลสงครามเป็นแกนนำฝ่ายทหารบก

- *สาเหตุของการปฏิวัติ* เป็นผลจากการปฏิรูปบ้านเมืองและปฏิรูปการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทำให้ประชาชนได้เรียนรู้รูปแบบการเมืองการปกครองของชาติตะวันตก และมองเห็นว่าการปกครองเพียงคนกลุ่มเดียวไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ รวมทั้งความไม่พอใจในบรรดาเชื้อพระวงศ์ที่ผูกขาดอำนาจการบริหารราชการ ดังนั้น จึงมีกลุ่มคนจำนวนหนึ่งต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ นอกจากนี้ยังเกิดปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ ในสมัยรัชกาลที่ ๗ ทำให้มีการปลดข้าราชการจำนวนมากเพื่อตัดลดงบประมาณ ทำให้เกิดความไม่พอใจในหมู่ข้าราชการและประชาชนที่เดือดร้อนจากปัญหาเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้คณะราษฎรทำการปฏิวัติใน พ.ศ. ๒๔๗๕

- *เหตุการณ์วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕* คณะผู้ก่อการเข้ายึดอำนาจการปกครองที่กรุงเทพฯ และจับกุมพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เป็นตัวประกัน ส่วนบริเวณลานหน้าพระที่นั่งอนันตสมาคม พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา หัวหน้าคณะผู้ก่อการได้อ่านประกาศยึดอำนาจการปกครอง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยอมรับการเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎร เพราะทรงเห็นแก่ความสงบเรียบร้อยของราษฎรและไม่อยากให้เสียเลือดเนื้อ รวมทั้งพระองค์ก็ทรงมีพระราชดำริที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นประชาธิปไตย นับเป็นการเริ่มต้นระบอบประชาธิปไตยของไทย

จากการศึกษา นักเรียนอาจสรุปถึงประเด็นความขัดแย้งของข้อมูลที่แตกต่างกันหรืออาจแสดงความคิดเห็น เช่น การเปลี่ยนแปลงการปกครองกระทำขึ้นในเวลาที่เหมาะสมหรือไม่ การตีความคำว่าประชาธิปไตยของกลุ่มคณะราษฎร การกระทำของคณะราษฎรเป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองเพื่อคนไทยหรือการถ่ายโอนอำนาจให้คนบางกลุ่ม เป็นต้น ซึ่งนักเรียนอาจนำความรู้ที่ได้จากการศึกษามาตั้งเป็นประเด็นการศึกษาเพื่อขยายความต่อไป

กิจกรรมตรวจสอบความเข้าใจ ๓

ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มศึกษาเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญในสมัยรัตนโกสินทร์ที่นักเรียนสนใจตามขั้นตอนของวิธีการทางประวัติศาสตร์ โดยบันทึกเหตุการณ์สำคัญลงในกระดาษแล้วติดไว้ที่ป้ายนิเทศในชั้นเรียน

คำถามท้ายหน่วย

๑. วิธีการทางประวัติศาสตร์มีขั้นตอนอย่างไรบ้าง และมีความสำคัญอย่างไรต่อการศึกษาประวัติศาสตร์

๒. หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ใช้ศึกษาประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์มีอะไรบ้าง ยกตัวอย่างมา ๕ ตัวอย่าง

๓. ระหว่างหลักฐานชั้นต้นและหลักฐานชั้นรอง เราจะให้ความน่าเชื่อถือหลักฐานประเภทใดมากกว่ากัน เพราะอะไร